

ШЛЯХИ УСУНЕННЯ МОЖЛИВИХ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ЗБІЛЬШЕННЯ УЧАСТІ ІНОЗЕМНИХ БАНКІВ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Суттєве зростання участі іноземних банків та частки іноземного капіталу в українській банківській системі, яке відбувається зараз, лише підтверджує той факт, що Україна є учасником глобалізованої світової економіки та, відповідно, усі процеси, що домінують у її розвитку адекватно перенесуться і на українські реалії. Світовий досвід впливу іноземного капіталу на розвиток банківської системи є багатограним та певною мірою суперечливим.

З одного боку, прихід іноземних банків та капіталу до банківської системи України має низку позитивних наслідків: з'являться нові можливості для підвищення рівня капіталізації банківської системи, має дещо знизитись рівень ставок на банківські ресурси, разом з іноземними банками має прийти іноземний досвід ведення банківської діяльності, нові технології та продукти.

З іншого боку, незважаючи на чимало описаних науковцями переваг щодо залучення іноземного капіталу в банківську систему, існує також і низка ризиків, які за настання певних обставин можуть негативно впливати на розвиток банківської системи та й економіки загалом, про що свідчить світовий досвід. Зокрема, можна навести приклад азійської кризи 1998 року, коли масовий відплив іноземного капіталу через мережу банківської системи значно підсилив наслідки економічної кризи (таких як Південна Корея, Індонезія, Тайвань). Досить суперечливим в оцінках науковців є досвід різкого зростання частки іноземного капіталу в банківській системі Польщі, де більше ніж 75 % капіталу банків належить зарубіжним інвесторам, що призвело до витіснення з ринку банків із польським капіталом та до фактичної втрати контролю над банківською системою з боку польських інвесторів, що є, фактично, рівнозначним втраті фінансової незалежності країни.

Актуальність дослідження даної проблематики також підвищують такі два фактори:

1. Різке зростання частки іноземного капіталу в капіталі банківської системи України (з початку 2006 р. кількість банків зі 100 %-ним іноземним капіталом в Україні зросла з 9 до 11, а його частка сягнула 25 %) та подальшим зростанням зацікавленості іноземних інвесторів в українських банках (перш за все, через їх відносно низьку ринкову вартість).

2. Особливість сучасного етапу розвитку системи фінансових посередників в Україні, де як і у більшості європейських країн, банківська ланка є системоутворюючим елементом. Для прикладу, активи вітчизняної банківської системи становлять станом на кінець першого півріччя 2006 р. в перерахунку більше 40 млрд. дол. США, тоді як активи страхових компаній складають менше

5 млрд. дол. США. Інвестиційні фонди та компанії, лізингові компанії, недержавні пенсійні фонди та інші фінансові посередники розвинені ще слабше. Усе це дає змогу зробити висновок, що український фінансовий ринок та його інфраструктура розвивається за проєвропейською банк-орієнтованою моделлю. На відміну від проамериканської марк-орієнтованої, у якій ядром системи та місцем, де в основному залучаються кредитні ресурси, виступає ринок цінних паперів, у банк-орієнтованій моделі ядром та основним місцем обороту кредитних ресурсів є банківський сектор. Зважаючи на це, від ступеня розвитку банківського сектора залежить і ринок кредитних ресурсів, а разом з ним і робота усього фінансового ринку [5].

Метою дослідження є визначення основних шляхів мінімізації потенційних ризиків, пов'язаних зі зростанням участі іноземних банків в українській банківській системі.

Аналіз публікацій. Результати дослідження праць вітчизняних науковців і практиків банківської справи не дають однозначної відповіді на питання щодо ставлення до зростання частки іноземних банків у структурі банківської системи України та пов'язаних із цим ризиків.

О.І. Барановський, досліджуючи функціонування іноземного капіталу в банківській системі України, вбачає основну потенційну проблему в можливих негативних наслідках від створення в Україні філій іноземних банків [2].

Президент Асоціації українських банків О.А. Сугоняко, даючи оцінку сучасному стану розвитку банківської системи України, стверджує про поглинання іноземним капіталом банківської системи України, що може призвести до втрати Україною фінансового та економічного суверенітету [6].

Оцінюючи діяльність іноземних банків та приводячи здебільшого позитивні наслідки їх діяльності для розвитку банківської системи України академік НАН України В.М. Геєць зазначає, що основними мотивами входження іноземних банків на східні та центральноєвропейські ринки були регуляторні фактори та фактори захоплення нових ринків. До того ж, він вважає, що окрім ряду чинників, які свідчать про корисність розширення допуску іноземного капіталу до вітчизняної банківської системи, серед яких прискорення розвитку фінансових ринків, розширення спектра банківських послуг та поліпшення їх якості тощо, прихід іноземного капіталу несе й серйозні проблеми не лише для банківської системи, а й для вітчизняної економіки, у тому числі ризики “залежного розвитку”, загрозу обвальної глобалізації та втрати економічного суверенітету тощо [3].

Усе це зумовлює актуальність визначення єдиної на державному рівні позиції стосовно зростання участі на ринку банківських послуг України іноземних фінансових інституцій та частки іноземного капіталу. Ця позиція повинна, у свою чергу, базуватись на об'єктивній оцінці позитивних та негативних сторін даного процесу з позицій розвитку банківської системи та економіки країни загалом.

Виклад основного матеріалу. Дослідивши праці вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків, можна виділити такі основні ринкові ризики, пов'язані зі збільшенням частки іноземного капіталу в банківській системі:

1. Втрата контролю за банківською системою з боку вітчизняних інвесторів, що може змінити напрямок фінансових потоків у країні з підтримки вітчизняних

та стратегічно важливих для економіки підприємств і виробників на фінансування виробництв за участю іноземного капіталу та більш економічно вигідних іноземним інвесторам, що в перспективі може призвести до втрати фінансової та економічної незалежності країни та погіршить її економічну безпеку.

2. Можливість зниження стабільності роботи банківської системи внаслідок впливу іноземного капіталу в разі погіршення економічної ситуації в Україні, східноєвропейському регіоні чи країні його походження.

3. Порушення роботи конкурентного механізму ринку банківських послуг, що зумовлено відносно вищим рівнем конкурентоспроможності банків з іноземним капіталом над українськими і, за певних обставин, може призвести до монополізації українського ринку банківських послуг зарубіжними банками.

Реалізація цих ризиків та сила їх впливу на роботу банківської системи залежить від певних умов, а саме:

1. Рівня розвитку та конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи.

2. Ступеня відкритості фінансової системи та економіки загалом для іноземних інвесторів.

3. Механізмів регулювання припливу іноземного капіталу.

4. Стабільності економічної ситуації в країні.

Результати аналізу українських умов сприйняття ризиків залучення іноземного капіталу показали його відносно високий рівень, що зумовлюється:

1. Відносно низьким, за європейськими мірками, рівнем розвитку банківської системи та низьким рівнем конкурентоспроможності вітчизняних банків.

2. Високим рівнем відкритості для іноземних інвесторів. Відповідно до світового досвіду іноземні інвестори можуть брати участь у роботі банківської системи чотирма шляхами:

- через набуття пайової участі в банках-резидентах;
- створенням банків-резидентів із 100 %-ним іноземним капіталом;
- створенням банків-нерезидентів (філій);
- придбанням діючих банків.

В Україні, згідно з чинним законодавством, заборонено лише створення філій іноземних банків. Будь-які законодавчі обмеження щодо набуття участі та купівлі вітчизняних банків зарубіжними інвесторами чи заснування банків зі 100 %-ним іноземним капіталом відсутні, що свідчить про відносно високий рівень відкритості вітчизняної економіки та фінансової системи до іноземного капіталу.

3. Фактичною відсутністю механізмів регулювання припливу, рівня та якості іноземного капіталу в банківській системі.

4. Відсутністю гарантій довгострокової стабільності у країні. Стабілізація економічної ситуації в країні, що спостерігається протягом останніх років, не гарантує відсутності економічних криз у найближчому майбутньому, причиною чого може стати політична ситуація, зміна світових цін на паливо тощо.

Результати дослідження взаємозв'язків між залученням іноземного банківського капіталу та розвитком банківської системи України, який було проведено із застосуванням методів порівняльного та кореляційно-регресійного аналізу, дали можливість зробити низку висновків:

1. Залучення іноземних банків і їх капіталу в українську банківську систему, загалом, позитивно впливає на показники її розвитку – стимулює нарощення активних операцій (за виключенням операцій із цінними паперами) та зростання капіталізації банківської системи, однак майже зовсім не впливає на показники її прибутковості.

2. Найбільш вагомий вплив на показники розвитку банківської системи справляє зміна (ріст) кількості іноземних банків, а не самої частки капіталу в банківській системі.

3. Структура операційної діяльності іноземних банків фактично не відрізняється від структури діяльності українських (вони, проте, не займаються операціями з цінними паперами та кредитуванням державних і житлово-комунальних підприємств). Це може бути свідченням того, що зарубіжні банки, не привносячи суттєвих змін у практику банківської діяльності в Україні, реалізують стратегію “збирання вершків”, отримуючи прибутки від високого рівня маржі між закордонними та українськими процентними ставками на ринку банківських послуг [1].

Оцінюючи сучасний стан діяльності іноземних банків в Україні, можна зробити висновок, що вони, маючи на меті розширення сфери власного впливу та підвищення рівня прибутковості операцій, наразі, не привносять принципових змін у процес ведення банківського бізнесу в Україні. Можна виділити хіба зміну підходів у розподілі кредитних ресурсів у бік кредитування фізичних осіб, що відповідає загальносвітовим тенденціям, але негативно відобразиться на стані розвитку вітчизняної економіки. Прихід іноземного капіталу у цілому позитивно впливає на процес розвитку банківської системи України.

Однак тенденції діяльності банків з іноземним капіталом в Україні, у цілому, відповідають світовому досвіду. Це лише підтверджує можливість реалізації в Україні зазначених ризиків, що у комплексі з відносно високим рівнем їх сприйняття українським ринком банківських послуг обґрунтовує доцільність розробки заходів щодо їх мінімізації.

У цій сфері ми повністю підтримуємо пропозицію професора М.А. Козоріз про доцільність розроблення та ухвалення Закону України “Про діяльність іноземних банків” [4], який повинен урегульовувати особливості та межі діяльності іноземних банків в Україні. У ньому мають бути обґрунтовані основні шляхи та заходи щодо мінімізації основних ризиків, пов’язаних із ростом частки іноземних банків на ринку банківських послуг України.

У цій праці ми не претендуємо на обґрунтування конкретних механізмів, а лише пропонуємо основні напрями та шляхи щодо мінімізації основних ризиків, пов’язаних із зростанням частки іноземного капіталу в українській банківській системі.

Для мінімізації ризику втрати контролю за банківською системою з боку вітчизняних інвесторів Національному банку доцільно застосувати механізм виконання банками обов’язкових економічних нормативів у тій його частині, яка стосується кредитної активності банків. Для прикладу, максимальне значення нормативу максимального розміру наданих кредитів одному позичальникові повинно бути для банку за участю іноземного капіталу нижче від значення, ніж для вітчизняного. У такому разі банки зі 100 %-ю участю іноземного капіталу змушені будуть сильніше диференціювати свій кредитний портфель. Можливе

також уведення нормативу мінімальної частки інвестування банками за участю іноземного капіталу вітчизняних підприємств. Кроком до збільшення підтримки вітчизняної економіки та підвищення стабільності роботи банків з іноземним капіталом також є перегляд мінімального розміру регулятивного капіталу для банків з частковою та повною участю іноземного капіталу в бік його збільшення. Вагомим фактором тут також є відносно вищі вимоги до функціонування банківських установ у країнах ЄС порівняно з українськими.

Досвід застосування диференційованих розмірів виконання обов'язкових економічних нормативів у Національного банку України вже є: встановлено більш суворі вимоги до роботи спеціалізованих та спеціалізованих ощадних банків. Мотивацією при цьому виступило твердження про вищу ризикованість їх діяльності.

Ризик зниження стабільності роботи банківської системи потребує розроблення, по-перше, чіткого механізму відбору потенційних претендентів на купівлю значної частки вітчизняного банку чи заснування банку з іноземним капіталом. По-друге, з метою підтримання стабільності роботи банківської системи, що є стратегічно важливим фактором для подальшого розвитку вітчизняної економіки, доцільним є застосування протекціоністських заходів, а саме встановлення максимальної частки іноземного капіталу в капіталі української банківської системи. Із світової практики відомо, що оптимальне значення цього обмеження, яке дозволяє залучати іноземний капітал в економіку, не допускаючи суттєвого ризику погіршення стабільності роботи банківської системи, становить 49 відсотків.

Такий підхід доволі часто застосовується навіть у розвинених країнах світу. Він застосовується для збереження державного контролю, або контролю з боку вітчизняних інвесторів над стратегічно важливими галузями народного господарства (як правило, військово-промислового комплексу). А в деяких країнах, для прикладу в Мексиці, у 17 галузях народного господарства існує законодавче обмеження на залучення частки іноземного капіталу на рівні не більшому ніж 49 %. Такий обережний до залучення іноземного капіталу підхід, окрім інших економічних причин, зумовлений також північноамериканською фінансовою кризою, яка була викликана занадто високим рівнем відкритості країн Латинської Америки до закордонного капіталу, а саме капіталу Сполучених Штатів Америки, масовий вплив якого та високий рівень залежності від зовнішніх ризиків поставили у свій час Мексику на межу дефолту.

З метою зниження ризику порушення роботи конкурентного механізму банківського ринку в Україні, зі світового досвіду, доцільно одночасно розробити та реалізовувати механізм підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків та, поки її рівень є відносно низьким, створити та запроваджувати систему протекціоністських заходів щодо підтримки конкурентоспроможності вітчизняних банків на українському ринку.

Стосовно першого напряму, доцільно розвивати структуру банківської системи країни, а саме сприяти розвитку регіональних та спеціалізованих банків, які навіть за умови відносно нижчого рівня конкурентоспроможності порівняно з іноземними банками, у вітчизняних умовах, зможуть продовжувати ефективно функціонувати за рахунок чіткої сегментації банківського ринку, наявності постійних клієнтів та набуття кращих навичок у сфері пріоритетних для

них операцій та послуг. Для цього варто забезпечити сприятливі економічні умови для їх роботи, зокрема знизити вимоги до виконання ними обов'язкових економічних нормативів НБУ. Особливо це стосується спеціалізованих банків у сфері їх профільних операцій, для яких сучасні вимоги НБУ є ще суворішими, ніж до універсальних банків, що майже зводять нанівець усіляку доцільність їх створення. Потрібно створити сприятливі умови для розвитку кооперативних банків, оскільки особливості їх роботи в нормативно-правовій та законодавчій базі наразі фактично не обумовлено.

Заходи протекціоністського характеру для захисту вітчизняних банків на період підвищення рівня їх конкурентоспроможності до відносного європейського рівня були наведені нами вище і повинні включати:

- обмеження максимального рівня участі іноземного капіталу в банківській системі;
- уведення в дію більш жорстких економічних нормативів для банків з участю іноземного капіталу;
- створення ефективного механізму рефінансування потреб банків із українським капіталом з метою підтримки рівня їх фінансової стабільності та поступового нарощення рівня конкурентоспроможності.

Висновки. Підводячи підсумки проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

1. Зростання частки іноземного капіталу нарівні з привнесенням позитивних аспектів щодо розвитку банківської системи України може також спровокувати ріст низки ризиків, серед яких: втрата контролю за банківською системою з боку вітчизняних інвесторів; можливість зниження стабільності роботи банківської системи внаслідок впливу іноземного капіталу в разі погіршення економічної ситуації в Україні; порушення роботи конкурентного механізму ринку банківських послуг. Також варто відзначити високий рівень сприйняття Україною зазначених ризиків, про що свідчать результати проведеного дослідження вітчизняних фінансово-економічних умов.

2. Для мінімізації цих ризиків доцільним є розробка та прийняття Закону України "Про діяльність іноземних банків" та реалізації низки заходів, серед яких: уведення нормативу мінімальної частки інвестування банками за участю іноземного капіталу вітчизняних підприємств; перегляд мінімального розміру регулятивного капіталу для банків з частковою та повною участю іноземного капіталу в бік його збільшення; розробка чіткого механізму відбору потенційних претендентів на купівлю значної частки вітчизняного банку чи заснування банку з іноземним капіталом; застосування протекціоністських заходів, а саме встановлення максимальної частки іноземного капіталу в капіталі української банківської системи.

Список літератури

1. Бабенко В.В. Статистичний аналіз впливу іноземного капіталу на роботу банківської системи України. / Вплив іноземного капіталу на роботу банківської системи України: Матеріали круглого столу 28 вересня 2006 року, м. Київ / Відп. ред. Т.С. Смовженко. – Львів: Львівський банківський інститут НБУ, 2006. – С. 18-24.
2. Барановський О.І. Іноземний капітал у банківській системі України / Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Вип. 3 (LIX). (Зб. наук. пр.) Євроінтеграційний курс:

- фінансовий вимір / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2006. – С. 257-264.
3. Геєць В.М. Іноземний капітал у банківській системі України // Дзеркало тижня. – № 26 (605). – 2006 р.
  4. Козоріз М.А. Теоретичні аспекти дослідження впливу іноземних банків на розвиток вітчизняної банківської системи / Вплив іноземного капіталу на роботу банківської системи України: Матеріали круглого столу 28 вересня 2006 року, м. Київ / Відп. ред. Т.С. Смовженко. – Львів: Львівський банківський інститут НБУ, 2006. – С. 14-18.
  5. Полищук А.И. Кредитная система: опыт, новые явления, прогнозы и перспективы. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 216 с.
  6. Сугоняко О.А. Доповідь на круглому столі “Вплив іноземного капіталу на роботу банківської системи України”, м. Київ, 28 вересня 2006 р., Національний банк України.
Отримано 06.11.2006

Другов, О.О. Шляхи усунення можливих негативних наслідків збільшення участі іноземних банків у банківській системі України [Текст] / О.О. Другов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2007. - Т. 19. - С. 208-216.